

нинішнього століть ознаменувались протистоянням гібридним війнам, що поєднували елементи енергетичних, інформаційних, торгових війн з асиметричними військовими стратегіями, використанням іррегулярних військ, безконтактними ударами, мережевими війнами, коопераційними бойовими діями тощо. І загрозами в даному аспекті залишається прагнення окремих суб'єктів міжнародних відносин розширити чи відновити вплив силовими методами, міжнародний тероризм, транснаціональна злочинність, порушення міжнародних угод з роззброєння, провокація локальних чи регіональних збройних конфліктів, що потребують міжнародних миротворчих операцій тощо.

Сюди можна додати загрози від нелегальної міграції, неконтрольованого експорту зброї, злочинність, пов'язану з обігом наркотиків і "брудних" грошей, торгівлею людьми та іншими ризиками, що загрожують безпеці всіх суб'єктів світової політики і міжнародних відносин.

Список використаної літератури:

1. Buzan B., Hansen L. The evolution of international security studies. Cambridge: Cambridge University Press. 2009. 384 p.
2. Baylis J. Strategy in the contemporary world: an introduction to strategic studies. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press. 2007. 456 p.
3. Dillon M. Politics of security: towards a political philosophy of continental thought. London: Routledge. 1996. 252 p.
4. Williams P. Security studies: an introduction. 2-nd ED. London: Routledge. 2013. 634 p.

ВІТМАН КОСТЯНТИН МИКОЛАЙОВИЧ

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доктор політичних наук, професор

ПРОТИДІЯ ПРОЯВАМ ДЕЗІНТЕГРАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ (НА ПРИКЛАДІ ПРОЦЕСУ ВИХОДУ ШОТЛАНДІЇ ЗІ СКЛАДУ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ)

Проблема збереження територіальної цілісності європейських держав, протидії сепаратизму/самовизначенню регіонів та іншим проявам дезінтеграційних тенденцій, вплив на їх перебіг європейської інтеграції є однією з найбільш актуальних для європейського простору. Особливу увагу привертають політико-правовий та етнополітичний виміри цієї проблеми. Їх вивчення дає можливість глибше зрозуміти причини і наслідки складних, взаємопов'язаних дезінтеграційно-інтеграційних

процесів, а також спрогнозувати вектор їх розвитку. А саме він має вирішальне значення для подальших перспектив євроінтеграції.

Велика Британія задекларувала вихід зі складу Євросоюзу, започаткувавши процес його дезінтеграції, однак наразі опинилася перед загрозою виходу зі свого складу територій, які не згодні з курсом Brexit, в першу чергу Шотландії. Референдум Шотландії про відокремлення від Великої Британії відбувся раніше Brexit, а це великою мірою вплинуло на його результат. Шотландія задекларувала намір провести референдум про незалежність в 2009р., хоча процес деволуції розпочався набагато раніше – в 1999 р. Закріплена в конституційно-правовій практиці Великої Британії та деяких інших країн, ця процедура означає передачу (делегування) центральним урядом частини своїх повноважень органами влади адміністративно-територіальних одиниць. При цьому уряд зберігає контроль над основними напрямками формування політики і законодавства в усіх ключових сферах. Незважаючи на те, що деволуція не вважається проявом сепаратизму, а є формою децентралізації, є всі підстави розглядати її як різновид дезінтеграційних тенденцій.

Справа в тому, що для встановлення факту дезінтеграції не є принциповим, чи буде вихід частини території зі складу держави погодженим з центральною владою, інституціоналізованим, як у випадку Шотландії, чи ні – як у випадку Каталонії. Лондон визнав законність і дав згоду на референдум про незалежність Шотландії (2014), тоді як Мадрид всіляко намагався заблокувати референдум про незалежність Каталонії (2017). Однак для дослідження дезінтеграційних процесів більше важливий політико-правовий статус території, що відокремлюються, та факт порушення територіальної цілісності держави, зі складу якої вони виходять.

Шотландці, хоч із незначною, але перевагою, підтримали майбутнє Шотландії у складі Великої Британії: за незалежність проголосували – 44,7%, проти – 55,3%. Експерти переконані, що вирішальним чинником цього вибору стало членство в Євросоюзі, якого б Шотландія автоматично позбулася як новостворена держава. Єврокомісія завчасно попередила регіональний уряд Шотландії про необхідність подавати заявку та проходити процедуру здобуття членства в ЄС з нуля у випадку виходу зі складу Великої Британії. В такий спосіб Європейській Союз недвозначно дав зрозуміти, що не заохочуватиме дезінтеграційні процеси на своїй території.

Вихід Шотландії зі складу Великої Британії посилить етнотериторіальні претензії та дезінтеграційні тенденції в Євросоюзі. Шотландський референдум став прикладом для наслідування багатьох сепаратистських рухів на тернах ЄС. Невідомо, чи відбувся б референдум щодо незалежності Каталонії в 2017 р. з подальшою дестабілізацією ситуації в Іспанії, якби 2014 р. Велика Британія не дала б згоду і не дозволила проведення референдуму щодо незалежності Шотландії.

Іспанія такої згоди не надавала, але Європейський Союз є спільним простором захисту єдиних демократичних, загальноєвропейських цінностей, серед яких чільне місце посідає захист прав етноспільнот. Тому Каталонія не сприйняла відмову в проведенні референдуму і не скорилася волі центральної влади.

Велика Британія не чинила опору самовизначенню Шотландії, обмежившись закликами і проханнями до шотландців не ослаблювати, не розривати спільну державу на частини. Тим часом населення і влада держави дедалі більше сумнівалися в необхідності продовження членства Великої Британії в Євросоюзі. Переваги участі в ЄС тьмяніли на тлі міграційної кризи, побоювань населення Великої Британії щодо спільної політики біженців у ЄС, які роздмухувалися націоналістичними та євроскептичними партіями. Саме Велика Британія є батьківщиною ідеології євроскептицизму, яка в подальшому здобула популярність у багатьох європейських державах. І досягла головної мети – відмови Великої Британії від членства в ЄС.

Націоналістично налаштована консервативна Партія незалежності Сполученого Королівства реалізувала своє головне програмне гасло – в 2016 р. у Великій Британії відбувся референдум щодо членства країни в ЄС. У ході волевиявлення 51,9% виборців підтримали вихід держави з Європейського Союзу (що отримав неофіційну назву Brexit = Britain+exit – у пер. з англ. «вихід Британії»). Щодо цього референдум і доцільності реалізації рішення, яке ним було прийнято, точиться багато дискусій, однак держава все ж таки розпочала переговори з ЄС щодо процедури виходу, яка згідно зі ст. 50 Лісабонської угоди (Договору про реформування ЄС 2007 р.) триватиме два роки. Після закінчення цього терміну членство Великої Британії в ЄС автоматично припиниться включно з усіма угодами та домовленостями в його межах.

У Шотландії переконлива більшість населення проголосувала проти виходу держави зі складу ЄС (62%), тоді як Brexit підтримали (38%) учасників референдуму. Для націоналістичних партій Шотландії такий результат означає, що Шотландії доведеться мати справу з перспективою виходу зі складу ЄС проти своєї волі. Ситуація ускладнюється тим, що збереження членства Шотландії в ЄС, перебуваючи у складі Великої Британії, можливо, відіграло вирішальну роль у відмові від незалежності на референдумі в 2014 р. Результати волевиявлення шотландців спонукали першого міністра уряду Шотландії Н. Стерджен, представницю Шотландської національної партії, оголосити про винесення на порядок денний ще одного, другого референдуму про незалежність Шотландії.

Умови реалізації Brexit дозволять Шотландії оцінити недоліки та переваги подальшого перебування держави у складі Великої Британії. Якщо не буде знайдено механізму збереження участі Шотландії в ЄС, вона погрожує вийти зі складу Великої Британії. Референдум про незалежність Шотландії є логічним результатом тривалого історичного

процесу націогенезису та державотворення, який, на тлі посилення дезінтеграційних процесів у всьому світі та ЄС, рано чи пізно призведе до суверенізації Шотландії.

МАМОНТОВА ЕЛЛА ВІКТОРІВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри політичних теорій, доктор політичних наук, професор

ГРОМАДСЬКА ЕКСПЕРТИЗА – МЕХАНІЗМ ДЕМОКРАТІЇ УЧАСТІ

Тисячолітній досвід політичного розвитку суспільства, який неодноразово звертався до потенціалу демократичних механізмів управління, доводить, що головна суперечність демократії полягає в неможливості практичного втілення в життя її ключової ідеї – повновладдя народу. Жодна з класичних концепцій демократії не змогла подолати вади політичної практики представницької демократії, коли воля народу проявляється не повною мірою і прямо, безпосередньо, а делегується представникам, котрі в процесі прийняття політичних рішень виражають цю волю самостійно і під власну відповідальність.

Така концептуальна обмеженість ліберальної, плюралістичної, корпоративної та інших моделей демократії спричинила пошуки нових можливостей реалізації народовладдя. Однією з них є концепція демократії участі або партисипативної демократії (від франц. *participer* – брати участь). Якщо ліберальна демократія обмежується формально-правовим забезпеченням рівності і свободи, то партисипативна демократія спрямована на досягнення дієвої свободи й рівності через забезпечення реальної участі якомога ширших верств населення у здійсненні влади.

Сьогодні під демократією участі розуміють такий вид демократії, який передбачає безпосередню участь членів територіальної громади в управлінні громадою (або: громадян – в управлінні державою), тобто у процесах підготовки, ухвалення управлінських рішень та контролю їх реалізації [1, с. 4]. Така безпосередня участь громадян у політико-управлінському процесі визначається як громадська участь і є фундаментом партисипативної демократії. Громадська участь є безперервним процесом взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами публічної влади, відповідальними за підготовку, прийняття та виконання рішень.

Для того, щоб громадська участь мала конструктивний характер, її організація повинна відповідати цілої низці вимог, серед яких назовемо